

АНАЛІЗ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ І МІЖКОНФЕСІЙНИХ ВІДНОСИН У ТЕРНОПІЛЬСЬКІЙ ОБЛАСТІ В ПЕРШОМУ ДЕСЯТИЛІТТІ ХХІ СТ.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що на Тернопільщині, як зрештою і у всій Україні, все ще спостерігається динаміка зростання інституційної релігійної мережі: збільшується кількість релігійних громад і з'являються нові конфесійні інституції, що подекуди веде до міжконфесійного протистояння, яке дестабілізує загальне суспільне становище в області й одночасно несе розбрат серед віруючих, подеколи навіть однієї й тієї ж Церкви, наприклад, УГКЦ. Дослідження акцентується не тільки на порівняльному аналізі діючих в області конфесій, але й на методах діяльності державних органів влади у сприянні подолання міжконфесійних конфліктогенних точок, яких тут нараховується близько 30, частина з яких пов'язана із з'явою нових конфесійних напрямків, які ще мало досліджені, але можуть трансформувати свою деструктивну діяльність в інші області.

Новизна проблеми дослідження полягає в тому, що вперше здійснено комплексний підхід до всіх точок міжконфесійного протистояння в області, а також загально проаналізовано (в залежності від доступу до них) нові конфесійні напрями, які, що характерно, діють в основному на Тернопільщині і частково в сусідніх областях.

Стан розробленості теми особливо щодо діяльності традиціоналістів-лефевристів, керівників і вірних Української Правовірної Греко-Католицької Церкви, а також т. зв. віруючих «кашкетників» та вірних «Родового вогнища рідної православної віри» в основному висвітлено в регіональних часописах «Експрес», «Нова зоря», «Арка», «За вільну Україну», «Вільне життя плюс», а також у «Патріархаті», електронних дайджестах, «Релігійній панорамі», «Українському релігієзнавстві». Зазначені вище напрями є актуальними в дослідженнях наукових співробітників Відділення релігієзнавства Інституту

* Стоцький Я.В. – доктор історичних наук, професор кафедри психології у виробничій сфері Тернопільського національного технічного університету імені Івана Пулюя, голова Тернопільської обласної організації Української Асоціації релігієзнавців.

філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України, зокрема П. Яроцького, О. Недавньої та ін.

Об'єктом дослідження є державно-церковні і міжконфесійні відносини на Тернопільщині в 2000-2010 рр., а **предметом** – висвітлення методів взаємодії держави і конфесій, які діють на Тернопільщині, а також порівняльний аналіз становища найчисельніших релігійних організацій в області, загальне висвітлення новоз'явлених релігійних напрямів на конфесійній мапі області та показ точок міжконфесійних конфліктів. **Мета** – з'ясувати причини міжконфесійних конфліктів, розкриваючи при цьому діяльність новоз'явлених релігійних напрямів.

Основний зміст статті. Стан державно-церковних відносин в області на середину 2002 року [Дані управління у справах релігій Тернопільської облдержадміністрації «Про кількість релігійних організацій в Тернопільській області станом на 5 липня 2002 року». – Архів автора] характеризувався збереженням і продовженням тенденцій, які намітилися наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років і отримали серйозний імпульс для динамічного розвитку релігійно-церковного життя в регіоні. Від 1988 року кількість релігійних громад зросла втричі, у декілька разів збільшилася кількість монастирів, духовних навчальних закладів, періодичних видань, утричі розширився віросповідний спектр релігійного середовища. Саме на 1989-1994 рр. припав пік зростання інституційної релігійної мережі – кількість релігійних громад щороку збільшувалася в середньому на 32 відсотки. Потім динаміка зростання поступово уповільнилася і в 2001 році склала 2,3%, що свідчило про згасання динамічного розвитку релігійного середовища в області.

Станом на 5 липня 2002 року релігійна мережа Тернопільщини нараховувала 1633 релігійні організації (в т.ч. 1585 релігійних громад) 14 конфесій, напрямів і течій, а саме: Українська Греко-Католицька Церква налічувала 774 організації (47,4% усієї релігійної мережі області), Українська Автокефальна Православна Церква – 287 (17,6%), Українська Православна Церква Київського Патріархату – 209 (12,8%), Українська Православна Церква Московського Патріархату – 119 (7,3%), Християни Віри Євангельської (п'ятидесятники) – 94 (5,8%), Римо-Католицька Церква – 82 (5%), Свідки Єгови – 16 (1%), Євангельські християни-баптисти – 15 (0,9%), Адвентисти сьомого дня – 12 (0,7%), інші – 26 (1,6%) [Там само]. За кількістю релігійних організацій область посідала друге місце в Україні, поступаючись лише Львівській.

Зміни релігійної мережі торкнулися не лише її кількісних показників. Церква перейшла на якісно новий рівень функціонування. Діяли 8 управлінських структур. Підготовка кадрів священнослужителів здійснювалася у 9 духовних навчальних закладах, діяли 26 монастирів, 3 місії, 615 недільних

шкіл, випускалися 5 періодичних видань. Зростала кількість інших внутрішньо-церковних структур при релігійних організаціях – історико-богословських, культурологічних гуртків, груп катехизації, евангелізації та духовної роботи з молоддю.

За авторитетом та ступенем впливу на населення пріоритетне становище в області займала Українська Греко-Католицька Церква: 751 релігійна громада, 2 єпархіальних управління, 17 монастирів, 3 духовні навчальні заклади, 1 місія. З часу відродження своєї легально діяльності на території області УГКЦ повністю відновила свою структуру і перевищила довоєнний рівень. Було утворено два єпархіальні управління - Тернопільське та Буцацьке. Останнє - із осідком в м. Чорткові.

Із кожним роком відновлювалися кращі традиції УГКЦ, які були в Галичині до Другої світової війни. Це і більш якісна підготовка священних кадрів у Тернопільській вищій духовній семінарії імені Патріарха Йосифа Сліпого (ректор – отець-мітрат Василь Семенюк, теперішній єпископ-ординарій Тернопільсько-Зборівської єпархії), направлення кращих її випускників на стажування чи навчання до університетів Риму та Любліна, постійна робота молодіжних комісій при єпархіальних управліннях із християнізації молоді через організацію «Українська молодь Христові», робота недільних шкіл, щорічне проведення молодіжних прощ тощо.

Величезним імпульсом значимості і ролі Української Греко-Католицької Церкви як в релігійному житті України, так і у всьому християнському світі було проголошення канонізації її блаженних новомучеників, яку здійснив Папа Іван Павло II під час свого візиту в Україну в червні 2001 року. Це стало своєрідним «Богоявленням» і для українського народу, і для УГКЦ, і безпосередньо для Тернопільської землі. Бо із 28 священномучеників, преподобномучениць, мучеників – семеро є із її теренів. Це - священномученики: Микола Конрад (1876-1941 рр.) із с. Струсів; Яким Сеньківський (1896-1941 рр.) із с. Великі Гаї; Зеновій Ковалик (1903-1941 рр.) із с. Івачів; Віталій Байрак (1907-1946 рр.) із с. Швайківці; Григорій Хомишин (1867-1945 рр.) із с. Гадинківці; Микита Будка (1877-1949 рр.) із с. Добромірка; Микола Цегельський (1896-1951 рр.) із с. Струсів [Церква мучеників / Упоряд. Олег Турій. – Л., 2002. – С. 11-39].

Особливе значення для віруючих УГКЦ має - як в минулому, так і в даний час - Марійський Духовний центр Об'явлення Чудотворної Матері Божої Зарваницької у с. Зарваниця Тереховлянського району. Протягом останніх років внаслідок проведення широкомасштабних будівельних та реставраційних робіт постали новозбудований Собор Чудотворної Матері Божої Зарваницької, реколекційний центр, приміщення для літніх молодіжних духовних таборів, велична статуя Божої Матері, ряд монастирів, Хресна Дорога, обладнане

Співоче Поле для духовних концертів. Все це здійснено з метою перетворення Зарваниці в міжнародний екуменічний паломницький центр.

Українська Автокефальна Православна Церква, яку очолював в області митрополит Тернопільський і Подільський Мефодій (Кудряков), нараховувала 284 релігійних громад, користувалася 242 культовими спорудами, які обслуговували 165 священнослужителів. Діяв один навчальний заклад – Тернопільська духовна семінарія (м. Тербовля). Стараннями Предстоятеля УАПЦ митрополита Мефодія, вдалося дещо пригасити протистояння в області між УАПЦ та УПЦ КП. На думку керівництва єпархіального управління, майбутня єдина «Українська Помісна Православна Церква» має бути беззастережно незалежною, соборною і патріаршою. Але, на жаль, об'єднання з УПЦ КП, яке було б цілком логічним, постійно відкладається. Автокефалісти відстоюють ідею «чистої автокефалії», тобто ідею відновлення Київської православної традиції, справжньої «Соборноправної Православної Церкви». Відносини керівництва УАПЦ в області з ієрархією УПЦ КП і УПЦ МП були конструктивними і діловими, проте з УГКЦ – настороженими і непоступливими, особливо стосовно майнових питань, а також неприйнятними щодо канонічної підпорядкованості УГКЦ.

Українська Православна Церква Київського Патріархату посідала в області третє місце за чисельністю релігійних організацій. До її складу входили 2 єпархіальні управління (Тернопільсько-Кременецька єпархія і Тернопільсько-Бучацька єпархія), які керували 203 релігійними громадами, двома монастирями та двома навчальними закладами, у яких навчалися 125 слухачів. Релігійні громади користувалися 219 храмами, які обслуговували 214 священнослужителів. Ієрархи єпархіальних управлінь постійно наголошували на тому, що державна влада зобов'язана підтримувати «Національну Церкву» українського народу, незалежну від закордонних центрів, сприяти приєднанню до УПЦ КП інших православних конфесій (УАПЦ та УПЦ МП). Незважаючи на те, що взаємовідносини між ієрархами єпархіальних управлінь та священнослужителями УПЦ КП та УАПЦ є досить толерантними, угода, підписана в 2001 році у Константинополі між правлячими архієреями обох Церков стосовно того, щоб заборонити перехід релігійних громад та священнослужителів із однієї конфесії в іншу і навпаки, на жаль, на практиці не дотримувалася. Є факти, коли віруючі та священнослужителі УАПЦ переходили в УПЦ КП або навпаки, що створювало напругу у відносинах між владиками та священнослужителями.

Українська Православна Церква Московського Патріархату об'єднувала 113 релігійних громад, 3 монастирі, 2 духовних навчальних заклади, які належали до Тернопільсько-Кременецького єпархіального управління УПЦ МП на чолі з архієпископом Сергієм (Генсіцьким). Позиція керівництва УПЦ МП в області і особисто правлячого архієрея стосовно міжправославного об'єднання категорична – в Україні існує єдина «канонічна» православна Церква, всі інші є

«розкольникми», а тому йти на контакти з ними заборонено. Об'єднуватися з «розкольникми» не можна, вони повинні приєднатися до «матері-церкви» через покаяння. Така категорична позиція УПЦ МП дратувала інші православні конфесії, де іноді емоції брали верх над розумом у тих селах, в яких зареєстровані декілька православних громад. Утримуючи протягом останніх десяти років свої позиції в північних районах області (історична Волинь), а особливо відчуваючи підтримку з боку Почаївської Лаври, УПЦ МП у 2001 році утворила декілька нових громад в Галицьких регіонах області, статути яких зареєстровані в установленому законом порядку, викликавши тим самим незадоволення з боку УГКЦ та громадських організацій національно-патріотичного спрямування.

Нерідко під впливом або прямим втручанням у діяльність Церкви народних депутатів, функціонерів від релігії, представників органів місцевої влади, учительства, в її середовищі виникали тенденції до переходу релігійних громад в юрисдикцію інших релігійних центрів, або ж до поділу релігійних громад, що зумовлювало конфлікти за права володіння культовими спорудами і майном. Основною причиною цього була і є переконаність віруючих, що УПЦ МП є московською, п'ятою колоною Москви і т. п., а належність до цієї Церкви є не патріотичною, ворожою для незалежності України.

Провівши у липні 2002 р. Хресний хід на честь 950-річчя Свято-Успенської Києво-Печерської Лаври, в тому числі і через Тернопільську область в напрямку до Почаєва, паломників у Тернополі зустріли, пікетуючи з плакатами «Геть за Збруч!». І лише завдячуючи оперативним діям правоохоронних органів вдалось уникнути фізичних зіткнень протилежних сторін. Подібні факти засвідчують те, що переважна більшість віруючих в Галичині не сприймає УПЦ МП, а у багатьох випадках відноситься до неї вороже. Тому українізація УПЦ МП є викликом часу і повинна ґрунтуватися на духовних надбаннях українського народу.

Відзначаючись високою організаційною мобільністю та значними фінансовими можливостями, Римо-Католицька Церква в області збільшила мережу своїх релігійних організацій з 3-х у 1989 році до 81 у 2002 році (і ще 2 релігійні організації знаходилися на стадії реєстрації). Провідна тенденція розширення релігійної мережі є динамічною і водночас обережною. Обережність РКЦ зумовлена наявністю православно-католицьких угод, що засуджують прозелітизм та вимагають врахування права т. зв. «канонічної традиції». Тому місіонери РКЦ акцентували увагу на євангелізації, тобто залученні невіруючих до християнства у його католицькій модифікації.

На середину 2002 року на Тернопільщині діяли 77 громад РКЦУ, 4 монастирі, у яких проживали 17 монахів та монахинь. Парафії були поділені на два деканати: Тернопільський і Чортківський, які належали до Львівської архієпископії РКЦУ. Вони мали у власності та користуванні 67 костьолів, із них

43 – пам'ятки архітектури [Дані управління у справах релігій Тернопільської облдержадміністрації «Про кількість релігійних організацій в Тернопільській області станом на 5 липня 2002 року». – Архів автора].

Вивчення діяльності структур РКЦ свідчить про ряд основних тенденцій. Позитивним було те, що дії духовенства були спрямовані на українізацію церковного життя, тісну прив'язку соціальної доктрини Церкви до українського підґрунтя. Стабільність та ефективність такої роботи в стратегії РКЦУ постійно підтверджувалося, враховуючи поступову реалізацію концепції цієї Церкви щодо «просування на Схід». Релігійним проявом реалізації такої церковної політики в області стало запровадження в 1990-х роках двомовної форми богослужінь, причому перша меса проводилася на державній мові. І така практика стосувалася переважної більшості діючих громад РКЦУ. Водночас були випадки, коли віруючі римо-католицьких громад висловлювали невдоволення ксьондзами стосовно того, що ті проводять богослужіння українською і польською мовами, а не виключно польською, на що більшість ксьондзів відповідали, що РКЦУ є не польською Церквою, а римо-католицькою в Україні. РКЦУ не тільки вдало уникала будь-якої участі в міжконфесійних і міжцерковних конфліктах в області, а й намагалася відігравати роль посередника у вирішенні конфліктів як у межах православно-католицького співіснування, так і в практичній діяльності релігійних громад. Багаточисельні приклади спільного співслужіння з православними, спільні панахиди під час проведення національних свят, вшанування пам'яті визначних діячів і дат в житті України тощо, є зразками екуменічного руху в напрямі мирного співіснування з православними, та одночасно така практика менше спостерігалася із греко-католиками.

Переважаюча більшість священнослужителів та ченців римо-католицької конфесії в області були громадянами Польщі (30 осіб), оскільки на момент відновлення діяльності РКЦ в Україні вітчизняних священнослужителів майже не було. У 2002 році визріла необхідність у збільшенні числа священнослужителів РКЦУ – громадян України, оскільки неодноразово висловлювалися побажання римо-католицьких віруючих, щоб після завершення студентами-українцями духовної освіти за кордоном (зокрема в Польщі) вони поверталися на рідні терени.

В аналізованому періоді в області продовжували активно діяти релігійні організації протестантських напрямів. Вони об'єднували 159 релігійних організацій. Найбільш чисельні та впливові з них протестантські Церкви ХВС та ЄХБ, які входили у всеукраїнські союзи та об'єднання, нараховували 109 релігійних організацій або 68% від діючих в області протестантських громад [Там само].

У своїй діяльності дані громади прагнули максимально використати конституційні принципи свободи віросповідання, існуючі конфлікти між

представниками т. зв. традиційних конфесій для зміцнення своїх позицій у релігійному середовищі області. З цією метою вони активно використовували спеціальні євангелізаційні богослужіння за участю досвідчених закордонних богословів, місійні заходи в палацах культури, клубах, на відкритих майданчиках. Пропаганді таких акцій допомагали періодичні видання, платні програми місцевого телебачення та радіомовлення, де з проповідями виступали протестантські проповідники.

Характерно, що вищезгадані протестантські організації значну частину уваги приділяли зміцненню своєї матеріальної бази. У 2002 р. в стадії будівництва знаходилися 13 молитовних будинків та було придбано і пристосовано для молитовних богослужінь ще 4 будівлі.

Менш впливовими в області залишалися релігійні організації АСД, Свідків Єгови та організації, які входили в Собор незалежних Євангельських церков України, що об'єднували відповідно 12, 16 і 2 громади вищезазначених конфесій. Проте їхня діяльність була досить активною. Було проведено ряд масових місійних заходів, здійснено значну роботу щодо вдосконалення церковного життя. Так, наприклад, на щорічному обласному конгресі Свідків Єгови, що відбувся в Тернополі 4 листопада 2001 р. з нагоди відкриття Залу Царства у житловому районі «Дружба», взяло участь біля 2-х тисяч віруючих.

Загалом, в результаті активної євангелізаційної та місійної роботи, віруючі згаданих вище протестантських конфесій у 2001-2002 рр. зареєстрували 14 нових громад. У 2002 р. під релігійним впливом традиційних протестантських християнських організацій перебували понад 10 тисяч жителів області.

Відновлення Української Греко-Католицької Церкви, становлення Української Автокефальної Православної Церкви і Української Православної Церкви Київського Патріархату, а також Української Православної Церкви Московського Патріархату, проходило в жорсткій міжконфесійній і міжцерковній боротьбі як за сфери впливу на віруючих, так і за право володіння й користування культовими спорудами та майном, яке до 1989 року (792 храми) знаходилося в користуванні Російської Православної Церкви, [Стоцький Я. Українська Греко-Католицька Церква і релігійне становище Тернопільщини (1946-1989 рр.). – Тернопіль, 2003. – С. 316] спричинило гострі міжконфесійні конфлікти між віруючими і кліром вчора ще єдиної Російської Православної Церкви в понад 350 населених пунктах Тернопільщини.

Отож, релігійну ситуацію в області у контексті міжконфесійних відносин з початку 1990-х років можна означити чотирма розширеними векторами протистояння: між греко-католиками, з одного боку, і православними віруючими – з іншого; між православними Церквами (УАПЦ, УПЦ КП, УПЦ МП); між греко-католиками, православними, з одного боку, і протестантськими

об'єднаннями – з іншого; із 1996 року між окремими прошарками української інтелігенції, громадсько-політичними організаціями національно-патріотичного спрямування, духовенства УАПЦ та УПЦ КП, з одного боку, і УПЦ МП – з другого з приводу підпорядкування їй Свято-Успенської Почаївської Лаври.

Ці протистояння в релігійно-церковному середовищі загрожують підвалинам релігійній і політичній стабільності в області, а тому особливо актуальною була і є проблема сприяння органів влади у формуванні атмосфери взаємної довіри і толерантності, відповідальності, зваженості і культури у відносинах між конфесіями. Питання врегулювання міжконфесійних конфліктів були і є на порядку денному сесій районних і обласних рад, засідань облвиконкому, облдержадміністрації, обласних і районних координаційних рад із стабілізації релігійної обстановки.

Міжконфесійна напруженість, яка зберігається в області й досі зумовлена об'єктивними причинами, в першу чергу – боротьбою за право користування і володіння культовими спорудами в населених пунктах, де на один храм претендують дві релігійні громади. Проблема забезпеченості релігійних організацій культовими будівлями в області вирішувалась і вирішується шляхом будівництва нових, реконструкції і реставрації зруйнованих приміщень.

На 2002 рік було збудовано 191 культову споруду, відновлено і реставровано 196, передано у власність 807, в користування 518, 31 культова споруда за взаємною згодою двох громад використовувалася по чергово, в 3 культових спорудах проводилися богослужіння відповідно до розпорядження голови облдержадміністрації, яким визначений порядок користування шляхом укладення окремих договорів, 106 храмів будувалися і 76 приміщень були пристосовані для проведення богослужінь та орендувалися громадами віруючих. Як наслідок – вдалося врегулювати міжконфесійні конфлікти за право володіння і користування храмами у 322 населених пунктах, і на 2002 рік цю проблему не було вирішено тільки у 28 селах області. Їхня географія була такою: Бережанський район – 4 (села Божиків, Поручин, Куропатники, Баранівка), Борщівський – 7 (села Верхняківці, Гермаківка, Глибочок, Нівра, Олексинці, Турильче, смт. Скала-Подільська), Бучацький – 2 (села Стінка, Порохова), Гусятинський – 1 (с. Хлопівка), Заліщицький – 2 (села Бедриківці, Шутроминці), Збарзький – 2 (села Коханівка, Шили), Зборівський – 1 (с. Ратищі), Підволочиський – 1 (с. Старий Скалат), Підгаєцький – 1 (с. Завалів), Тербовлянський – 3 (села Гумнисько, Різдяни, Заздрість), Тернопільський – 1 (с. Дубівці), Чортківський – 2 (села Сосулівка, Милівці), Шумський – 1 (с. Великі Дедеркали) [Дані управління у справах релігій Тернопільської облдержадміністрації «Про кількість релігійних організацій в Тернопільській області станом на 5 липня 2002 року». – Архів автора].

Складність врегулювання конфліктів у даних населених пунктах полягає в тому, що релігійні громади (в основному православні), які одноосібно

користуються храмами, знаходяться у переважній більшості в порівнянні з тими, що претендують на почерговість. Так у 6-ти населених пунктах громади УГКЦ нараховують лише 30-50 віруючих, у 8-ми – 50-100 віруючих. Православні ж громади, які користуються храмами, нараховують від 150 до 3000 віруючих. Таким чином, фактор більшості тут відіграє надзвичайно велику, домінуючу роль. З іншого боку, Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» не передбачає передачу культових споруд за критерієм більшості чи меншості, що обмежує застосування реальних та дієвих важелів розв'язання міжконфесійних суперечностей у вказаних населених пунктах.

У даному контексті позиція громад УГКЦ така: або передача храмів греко-католикам, або почергові богослужіння. Православні ж віруючі категорично відмовляються від спільних почергових богослужінь з греко-католиками, продовжуючи одноосібно користуватися храмами, не підписують жодного договору (передбаченого частиною 3 статті 17 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації») про порядок користування храмом. Слід зауважити, що Закон не передбачає відповідальності за непідписання договору однією із сторін.

Проте, незважаючи на постійне проведення органами державної влади роботи, спрямованої на згасання міжконфесійних конфліктів, знайти реальні шляхи вирішення питання досягнення згоди між конфліктуючими громадами через почергову відправу не вдавалося. Більше того, слід відзначити, що така норма розв'язання проблеми забезпечення культовими спорудами, як почергове користування храмами, в області себе вичерпала. Необхідно і державній владі, і місцевій ієрархії конфліктуючих Церков спільно шукати нові шляхи вирішення міжконфесійної проблеми.

Станом на 8 грудня 2010 року релігійна мережа Тернопільської області нараховувала 1747 релігійних організацій (в тому числі 1681 релігійна громада) 20 конфесій, напрямків та течій, віруючі яких зареєстрували статuti своїх релігійних громад у встановленому законодавством порядку. У порівнянні до 2002 року кількість релігійних організацій збільшилася на 114, а релігійних громад – на 96, що становить відповідно 9,3 і 9,4 відсотків. Це кількісне зростання в три рази менше, ніж у 1990-х роках, але на 7 відсотків більше, ніж у 2001 році.

Найчисельніша із конфесій – Українська Греко-Католицька Церква, яка нараховувала 802 релігійні організації (46% від усієї релігійної мережі області); Українська Православна Церква Київського Патріархату – 277 (15,8%); Українська Автокефальна Православна Церква – 261 (14,9%); Українська Православна Церква Московського Патріархату – 125 (7,15%). Разом православні в області (УАПЦ, УПЦ КП та УПЦ МП) нараховували 663 організації, що становило 37,95% від загальної кількості зареєстрованих релігійних організацій [Довідка головного управління з питань внутрішньої

політики, національностей, релігій, преси та інформації Тернопільської обласної державної адміністрації. – Архів автора].

Віджтак кількість релігійних організацій УГКЦ є на 8 відсотків більшою, ніж усіх релігійних організацій православних Церков, а це свідчить про те, що УГКЦ не є такою домінуючою Церквою в області за кількістю релігійних громад, якою вона була до 1939 року, коли налічувала 60,3 відсотки від усієї релігійної мережі.

Окрім вищеперелічених конфесій, в області діяли інші релігійні спільноти, зокрема: Християни Віри Євангельської (п'ятидесятники) – 109 (6,2%); Римо-Католицька Церква – 88 (5,1%); Євангельські Християни-Баптисти – 17 (0,98%); Свідки Єгови – 22 (1,33%); Адвентисти Сьомого Дня – 12 (0,7%); інші (до яких належали релігійні громади українських лютеран, харизматичного, іудейського та незалежного протестантського напрямків) нараховували 38 релігійних організацій (громад), або 2,1% [Там само]. За період із січня до жовтня 2010 року кількість релігійних організацій (в основному громад) в області зросла на двадцять одну: 10 – УПЦ КП, 6 – УГКЦ, 4 – ХВС і 1 – УАПЦ.

Міжконфесійна ситуація впродовж останніх років у деяких населених пунктах й надалі залишається конфліктною, в основному на майновому ґрунті, між греко-католицькою та православними Церквами, з одного боку, та міжправославними суперечностями - з іншого. В області є 26 населених пунктів, де продовжуються конфлікти за право користування культовими спорудами двома релігійними громадами. Через безкомпромісну позицію окремих керівників церковних комітетів віруючих УГКЦ та православних віруючих (УПЦ КП і УАПЦ) поки-що не вдається органам державної влади повністю стабілізувати релігійну ситуацію у Борщівському, Заліщицькому, Гусятинському, Тернопільському та Шумському районах.

Пропозиції органів державної виконавчої влади щодо вирішення майнових питань, зокрема шляхом передачі у власність релігійним організаціям пустуючих культових або непристосованих (дитячих садків, магазинів) будівель з метою переобладнання їх під культові споруди або будівництво нових, не сприймаються як церковними комітетами, так і священиками. Складність врегулювання конфліктів у населених пунктах полягає в тому, що релігійні громади (в основному православні), які одноосібно користуються храмами, кількісно значно чисельніші, ніж греко-католицькі, які претендують на почерговість. Таким чином, фактор більшості тут відіграє домінуючу роль, хоча вимагає забезпечення рівних прав віруючих, в тому числі права на користування культовими спорудами.

Аналіз процесів, які відбуваються впродовж останніх років у релігійних організаціях УГКЦ, засвідчує, що з'явилися відцентровані негативні тенденції у

духовному середовищі даної інституції як на рівні країни, так і області. Зокрема, проводиться богослужбова практика різних гілок так званих «традиціоналістів-лефевристів», які не сприйняли окремих положень реформ Другого Ватиканського Собору. Позиція лефевристів зводиться до: збереження такого церковного життя, яким воно було до 1946 року і тривало в підпільній УГКЦ під час радянської влади; несприйняття модерних змін, в т.ч. вибіркових повернень до православних практик; відстоювання прав віруючих лефевристів-традиціоналістів на дотримання пошанованих і культивованих ними традицій; збереження і пропаганда виховання вірних, особливо дітей і молоді, в консервативному дусі із недопущенням надмірностей лібералізму [Недавня О. Феномен «ковпаківців» – традиціоналістів» // Релігійна панорама. – 2010. – №10. – С. 72-77]. На даний час такі громади названого спрямування функціонують у м. Тернополі та в селі Білобожниця Чортківського району. В обласному центрі лефевристська громада діє на базі збудованої без відповідного дозволу каплиці на самовільно захопленій ділянці в парку Національного відродження. Залучення до свого віросповідання віруючих здійснюється за рахунок дискредитації інших християнських Церков, насамперед УГКЦ, що вкрай негативно сприймається духовенством і вірними цієї конфесії. Також були спроби внести розкол у діяльність греко-католицької громади с. Конюхи Козівського району шляхом направлення на парафію, замість священика, який скомпрометував себе перед очима віруючих, представника традиціоналістів-лефевристів, що призвело б до ймовірного конфлікту між одновірцями. Проте, завдяки своєчасно проведеним заходам органів державної влади, лідеру лефевристського руху в Україні о. Василю Ковпаку не вдалося на дану парафію направити свого священика.

Одночасно почали активну діяльність на території області ченці-розкольники Підгорецького василіянського монастиря. Це – харизматичний рух, який появився в лоні УГКЦ у 2004 р. після приїзду з Чеської делегації ЧСВВ групи монахів, яких керівництво УГКЦ і Чину оо. Василіян розселило в Підгорецькому монастирі. Свою діяльність вони характеризують як «Основа Церкви у Святому Дусі» з метою реформування ЧСВВ і УГКЦ, твердячи, що в ній панує «дух антихриста». Для цього вони прагнуть скомпрометувати діючу колегію єпископів УГКЦ і насамперед (ще до недавня) Верховного Архієпископа Києво-Галицького кардинала Любомира Гузара, одночасно проводячи свої реколекції у багатьох монастирях і парафіях УГКЦ, доповнюючи їх своєю тиражованою літературою «харизматичної онови», сіючи ворожнечу та здійснюючи спроби захоплення храмів УГКЦ, проводячи деструктивну для Церкви і держави діяльність, вносячи розбрат серед греко-католицьких вірних. Харизматична група отців василіян з Підгірців не сприймає «духу аджорнаменто» II Ватиканського Собору, негативно ставиться до соборних реформ і документів, зокрема нового курсу Католицької Церкви в оцінюванні нехристиянських релігій, категорично відкидає введення в католицьких семінаріях історично-критичної теології тощо. За таку деструктивну діяльність 31 березня 2005 р. рішенням Генеральної капітули

ЧСВВ ієраромонахи Ілля Догнал, Methodій Шпіржік і Маркіян Гітюк були виключені з чину «через непослух і впертість, згіршення та непорозуміння в чині та цілій Церкві». Це рішення підтвердив 4 травня 2009 р. Колегіальний трибунал Католицької Церкви – Апостольська Сигнатура. Ще перед цим підтвердженням, 29 серпня 2008 р. Колегіальний трибунал Верховного Архієпископа УГКЦ виніс зазначеним вище священикам та о. Роберту Обергаузеру кару великої екскомуніки, відлучивши їх від Церкви та заборонивши виконання священнодійства [Яроцький П. Харизматичний рух в Католицькій Церкві: спрямованість і наслідки «харизматичної онови», привнесеної в УГКЦ // Українське релігієзнавство. –2010. – № 55. – С. 115-133]. Релігійні громади даного спрямування з'явилися у Зборівському, Збаразькому та Чортківському районах області. 7-8 листопада 2010 року у м. Чорткові було вчинено самозахоплення приміщення церкви Преображення Господнього монахами т. зв. Української Правовірної Греко-Католицької Церкви. Організаторами самозахоплення були самопроголошені єпископи Methodій Ричард Шпіржік (Чехія) та Маркіян Василь Гітюк (Україна), які постійно перебувають у м. Підгірці Львівської області. 12-14 листопада у м. Чорткові за право користуватися церквою Преображення Господнього були сутички між віруючими місцевої громади УГКЦ, яка знаходиться у юридичній єдності із Бучацькою єпархією УГКЦ, та приїжджими із Львівщини представниками УПГКЦ. З метою уникнення подальшого загострення міжконфесійної ситуації між прихильниками вищезгаданих релігійних течій, Чортківською міською радою було подано позовну заяву до Тернопільського окружного адміністративного суду про заборону вірним УПГКЦ проведення релігійних обрядів на території церкви Преображення Господнього у м. Чорткові. У судовому засіданні окружний адміністративний суд повністю задовольнив позов Чортківської міської ради, заборонивши громаді, члени якої відносять себе до УПГКЦ, проводити будь-які масові заходи на території церкви Преображення Господнього у м. Чорткові.

Одночасно громади УПГКЦ зверталися в обласну державну адміністрацію із заявами щодо реєстрації своїх статутів для набуття статусу юридичної особи. Однак цим громадам було відмовлено в реєстрації статутів на підставі статті 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» і рекомендовано привести установчі документи у відповідність з вимогами чинного законодавства.

Ще однією із передумов можливого конфліктного загострення міжконфесійних відносин є виключення зі складу Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника споруд Свято-Успенської Почаївської лаври, яке проходило без погодження місцевих органів державної влади на підставі розпорядження Кабінету Міністрів від 17 липня 2003 року № 438-р «Про виключення із складу Кременецько-Почаївського державного історико-архітектурного заповідника споруд Почаївської Свято-Успенської лаври».

Окрім того, покищо тільки жевріє міжконфесійне протистояння між віруючими традиційних конфесій, з одного боку, і т. зв. «кашкетниками» і неоязичниками – з другого. Зазначені «кашкетники» документів на реєстрацію в обласну держадміністрацію не подають, тому немає відомостей про їхню догматику, таїнства, обряди, свята тощо. Дані аспекти неможливо розкрити ще й тому, що ці віруючі не йдуть на жодні контакти, не пропагують свого віровчення поза межами своєї громади, але одночасно знаходять adeptів через родинні зв'язки і в такий спосіб розширюють географію і чисельність своїх громад. Із тих спостережень, які вдалося отримати, впливає таке: «кашкетники» відносять себе до християн, але якого напрямку – невідомо; культових споруд не мають так само як і релігійної літератури свого віровчення; у них великі сім'ї; їхня світська освіта закінчується із закінченням середньої школи; одна частина із них не сприймає новітніх цивілізаційних технологій (не використовує електричне світло, радіо, телевізори, комп'ютери), але друга – використовує. Власне на цьому ґрунті започаткувався розкол у їхньому середовищі. На Тернопільщині «кашкетники» сконцентровані у чотирьох населених пунктах: с. Коропець Монастирського району, с. Стінка і с. Космирин Бучацького району, хутір Набережна того ж району. Їхня загальна чисельність становить близько 1 тисячі віруючих. Присутність і динаміка зростання чисельності їхніх громад непокоїть місцевих віруючих т. зв. традиційних Церков і духовенство, тому що спостерігається вплив членів їхніх громад у громади «кашкетників». З іншого боку, віруючі названої релігійної течії із-за того, що в їхніх громадах триває в останні роки своєрідний демографічний бум, вимагають в органів місцевої влади додаткових наділів землі для новоутворених багатодітних сімей, щоб облаштувати перспективи їхнього життя. Але місцева влада зволікає із позитивним вирішенням для них цього питання, тим паче, що віруючі традиційних конфесій також невдоволені таким «земельним» прагненням «кашкетників». Із цих аспектів, власне, й формується можливий міжконфесійний конфлікт, який ще може бути підсилений догматичним протистоянням.

Подібні причини, хіба що меншим щодо «земельного» аспекту значенням, можуть в близькій перспективі вплинути на міжконфесійне протистояння між греко-католиками і неоязичниками в с. Рашківці Гусятинського району. Тут із деякої частини місцевих жителів та приїжджих, в основному із Києва, сформувалася в останні роки незареєстрована покищо, громада «Родове вогнище рідної православної віри», де у відправах бере участь близько 100 віруючих, частина із яких приїздить сюди із Білорусі, Росії і навіть Німеччини та Угорщини. Останнє, окрім міжконфесійного конфлікту, може ще й призвести до конфлікту міжетнічного.

Висновки. Міжконфесійна конфліктогенна проблема є, на жаль, актуальною для Тернопільщини і вимагає комплексних цілеспрямованих збалансованих кроків і дій, які повинні б усунути, мінімізувати обставини, які спричинили (чи можуть спричинити) деструктивність у розвитку

міжконфесійних відносин. Такі заходи мали б бути підпорядковані архіважливій меті – формуванню атмосфери довіри, взаєморозуміння між конфесіями, забезпеченню конструктивного діалогу між ними на принципах толерантності. Досліджено, що у Тернопільській області в останнє десятиліття (у порівнянні 2010 р. до 2002 р.) спостерігається динаміка збільшення релігійних громад і релігійних організацій (конфесій) відповідно на 9,3 і 9,4 відсотки. Також актуальною для органів державної влади є проблема детальнішого вивчення новоз'явлених конфесійних напрямків, пошуки толерантних контактів із ними з метою уникнення загострення та поширення міжконфесійного протистояння.

А н о т а ц і ї

У статті **Ярослава Стоцького «Аналіз державно-церковних і міжконфесійних відносин у Тернопільській області в першому десятилітті ХХІ ст.»** досліджено: становище, зміни та тенденції розвитку найчисельніших конфесій області у порівнянні 2010 р. до 2002 р.; міжконфесійні відносини між ними; роль обласних державних органів влади у мінімізації міжконфесійних протистоянь; діяльність новоз'явлених конфесійних напрямів.

Ключові слова: конфесія, релігійна громада, міжконфесійні відносини, міжконфесійні конфлікти, храми, віруючі.

В статье **Ярослава Стоцкого «Анализ государственно-церковных и междуконфессиональных отношений в Тернопольской области в первом десятилетии ХХІ в.»** исследовано: положение, изменения и тенденции развития самых численных конфессий области в сравнении 2010 г. к 2002 г.; междуконфессиональные отношения между ними; роль областных государственных органов власти в минимизации междуконфессиональных противостояний; деятельность новоявленных конфессиональных направлений.

Ключевые слова: конфессия, религиозная община, междуконфессиональные отношения, междуконфессиональные конфликты, храмы, верующие.

The article of **Yaroslav Stotskyi «The Study of State-to-Church and Interconfessional Relations during the First Decade of ХХІ с. in Ternopilska**

Oblast» deals with the situation, changes and trends of development of the most numerous confessions in the region in 2010 in comparison with 2002; interconfessional relations; role of regional authorities in minimizing the confessional confrontations; activity of new confessional orientations.

Key words: *confession, religious community, interconfessional relations, interconfessional conflicts, temples, believers.*
